

PROFESSOR ABUZƏR XƏLƏFOVUN ELMİ TƏDQIQATLARINDA BİBLİOMETRİK ANALİZ

Yusif Əsədullayev

*BDU, Kitabxana resursları və informasiya axtarış
sistemləri kafedrasının magistrantı*

Mədəniyyətin ayrılmaz tərkib hissəsi olan kitabxana və cəmiyyət problemi qədim dövrlərdən başlamış və zəmanəmizə qədər həmişə sosial həyatın mühüm tərkib hissəsi kimi cəmiyyətin mənəvi, intellektual həyatına təsir göstərən bir vasitə kimi daimi diqqət mərkəzində olmuşdur. Kitabxana işinin keçdiyi zəngin inkişaf yolu XIX əsrin sonlarında kitabxana-bibliografiya statistikasını anlayışını formalaşdırdı. Kitabxana fəaliyyətinin kəmiyyət göstəriciləri XX əsrin inkişafı prosesində cəmiyyətin nailiyyətlərinin göstəricisinə çevrildi və XX əsrin 60-cı illərində müstəqil fəaliyyət sahəsi olan bibliometriyanın əsasını təşkil etdi.

Bibliometriya riyazi və statistik üsulların tətbiqi ilə kitabların, dövrü mətbuatın və digər informasiya yüklü materialların öyrənilməsi metodudur. Bibliometriya bu və ya digər tədqiqatçının elmə verdiyi töhfəni müəyyən etmək üçün ən sadə və təbii yollardan biridir. İlk növbədə, bibliometrik təhlil nəşr olunmuş işlərin keyfiyyətini müəyyənləşdirməklə yanaşı, həm də alim və ya elmi təşkilatın məhsuldarlığının əyani göstəricilərindən biridir. Bibliometrik analiz aşağıdakı əsas göstəriciləri əhatə edir:

Citation index-müəllifin məqalələrinə istinadların sayının müəyyən bir müddət ərzində nəşr edilmiş əsərlərin sayına nisbəti;

Hirsch indeksi və ya h-indeksi - materialların nəşrlərinin sayı və bu nəşrlərə edilən istinadların sayına əsaslanır;

İmpakt faktor-əhəmiyyət göstəricisi, və ya jurnalda dərc edilmiş məqalənin istinadlarının sayının, jurnalın əvvəlki iki ildə dərc edilmiş bütün məqalələrin sayına nisbəti;

Operativlik indeksi-müəllifin jurnalda dərc edilmiş məqalələrinin nə qədər tez tanındığının göstəricisidir.

Bibliometrik məlumatların əsas vəzifəsi elmi təhsil təşkilatlarının və ya ayrı-ayrı tədqiqatçıların fəaliyyətinin obyektiv qiymətləndirilməsidir. Bibliometrik analiz elmi əsərlərin müəlliflərə, jurnallara, açar

sözlərə, tematik rubrikalara, ölkələrə və digər göstəricilərə görə rahat çeşidlənməsinə, müəyyən mövzular üzrə ən aktual və müvafiq nəşrləri izləməyə, elmi-pedaqoji kadrların işinin qiymətləndirilməsinə imkan verir. İlk bibliometrik tədqiqatlar sırasına Koyle və İls tərəfindən 1917-ci ildə müqayisəli anatomiya aid ədəbiyyatın 1550-1860-ci illərdə yazılmış nüsxələrinin analizini aid etmək olar. Bu tədqiqat anatomiya sahəsində tədqiqatların dünya ölkələri üzrə nə qədər qeyri bərabər paylandığını müəyyən etmişdi. 1923-cü ildə Britaniya kitabxanaçısı E.Xalm elm tarixi ilə əlaqədar tədqiqatı həyata keçirir. 1927-ci ildə kimya sahəsində jurnalların təhlili aparıldı. 1934-1953-cü illərdə S.Bredford tətbiqi geofizikaya dair jurnallarda çap olunmuş məqalələri analiz etdi. Son illərdə bibliometriya üzrə aparılan tədqiqatlar daha çox diqqət mərkəzindədir. Məsələnin aktuallığı artdıqca, nəzəri ziddiyyətlər, müxtəlif termin və anlayışlarda qeyri-müəyyənlik və təkrarlar üzə çıxdı. Hal-hazırda çox hallarda biri-birini təkrar edən və funksiyaları sonuna qədər dəqiqləşdirilməmiş bibliometriya ilə yanaşı informetriya, naukometriya (scientometrics), kibernetriya, vebmetriya kimi istiqamətlər də müəyyənləşməkdədir. Bu anlayışlarda mövcud olan qarışıqlığı müxtəlif elmi mərkəzlər müxtəlif şəkildə həll edir, məqsəd isə reytinglərin müəyyənləşdirilməsi istiqamətində işlək modellərin hazırlanmasıdır.

Azərbaycanda bu sahəyə diqqəti ilk dəfə professor Abuzər Xələfov çəkmişdir. Buna misal olaraq professor Abuzər Xələfovun, dosent Pərviz Kazimi və dosent Azad Qurbanovla həmmüəllif olduğu "Bibliometriya nəzəriyyəsi kitabxana fəaliyyətində" adlı elmi məqaləsini göstərmək məqsədəuyğundur. Bu elmi məqalədə professor Abuzər Xələfov bibliometriya məsələlərinin aktuallığını vurğulamış, bu sahə üzrə xarici müəlliflərin tədqiqatlarını təhlil edərək bu problemin ölkəmizdə araşdırılmasının əhəmiyyətini göstərmişdir.

Bu elmi əsərdə professor Abuzər Xələfov qeyd edir: «Dövlətlərin elmin inkişafı ilə əlaqədar həyata keçirdiyi proqramların hazırlanması, prioritetlərin müəyyənləşdirilməsi, müxtəlif istiqamətlərdə mövcud olan boşluqların, problemlərin aşkarlanması, innovasiya proqramlarının tətbiqi və bir sıra digər istiqamətlərdə bibliometriya fəaliyyətinin nəticələrindən istifadə olunur. Bu istiqamətdə respublikada görüləcək hələ çox işlər var».

Professor Abuzər Xələfovun bu mövzuya diqqəti Azərbaycanda bibliometriyaya marağı artırdı. Hazırda Azərbaycan Respublikasının bir çox ali məktəblərində elmi informasiyanın təhlili və qiymətləndirilməsi sahəsində işlər aparılır. Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq-in-

formasiya fakültəsində bu sahə üzrə mütəxəssis kadrlar hazırlanır. Bu, professor Abuzər Xələfovun böyük elmi uzaqqörənliyinin ifadəsidir. Bibliometrik təhlil hələ də elmi materialların qiymətləndirilməsi və axtarılmasının əsas üsullarından biri olaraq qalır. Aktual materialların qiymətləndirilməsi və axtarışının digər metodları ilə səriştəli tətbiq edilməsi və birləşməsi maksimum düzgün nəticələr əldə etməyə imkan verir və səmərəli elmi siyasət aparmağa kömək edir.